

Depotfund i yngre bronzealders lokale kulturlandskab

Seminarrapport fra seminariet
„Depotfund i yngre bronzealders lokale kulturlandskab“
afholdt i Viborg, 4. marts 2010

Redigeret af

Sanne Boddum • Martin Mikkelsen • Niels Terkildsen

With English summaries

Udgivet med støtte fra Kulturarvsstyrelsen

Yngre bronzealders kulturlandskab vol. 1, 2011

VIBORG STIFTSMUSEUM & HOLSTEBRO MUSEUM

Depotfund i yngre bronzealders lokale kulturlandskab
Seminarrapport fra seminariet „Depotfund i yngre bronzealders lokale kulturlandskab“
afholdt i Viborg, marts 2010

Yngre bronzealders kulturlandskab vol. 1, 2011

Udgivet af Viborg Stiftsmuseum & Holstebro Museum 2011
ISBN 978-87-87272-94-0

© Fagredaktionen samt de pågældende forfattere
© Kort & Matrikelstyrelsen

Fagredaktion: Martin Mikkelsen og Niels Terkildsen
Teknisk redaktion: Sanne Boddum, Ann Bodilsen og Kamilla Fiedler Terkildsen

Forsidefoto: Kvindefigur fra Fårdalfundet. Foto: Roberto Furtuna, Nationalmuseet.

Tryk: Specialtrykkeriet Viborg
Antal: 400

Udgivet med støtte fra Kulturarvsstyrelsen

Distribution:

Viborg Stiftsmuseum	&	Holstebro Museum
Hjultorvet 4		Museumsvej 2
8800 Viborg		7500 Holstebro
oldtid@viborg.dk		holstebro@museum.dk
www.viborgmuseum.dk		www.holstebro-museum.dk

Indhold

Forfattere 6

Forord 7

Depotfund ved overgangssteder – en undersøgelse
af yngre bronzealder i Blistrup sogn, Nordøstsjælland 9
Af Liv Appel & Janni Olsen

Koge grubefelter og votivfund – det fynske eksempel 27
Af Lars Ewald Jensen.

Fårdalfundet i yngre bronzealders kulturlandskab – fra periferi til centrum? 37
Af Martin Mikkelsen

Depotfund fra yngre bronzealder i et lokalt, landskabsarkæologisk lys 63
Af Lise Frost

Bronzesværdet fra Rødding i det lokale kulturlandskab 75
Af Martin Mikkelsen

Mellem høj og hjulspor – landskabsarkæologiske
perspektiver på vejene i Viborg-området i yngre bronzealder 81
Af Mette Løvschal

Metaldeponeringer i bronzealderen – typer, steder og årsager 97
Af Klavs Randsborg

Projektbeskrivelse 103

Bronzesværdet fra Rødning i det lokale kulturlandskab

Af Martin Mikkelsen

Bronzesværdet fra Rødning er et depotfund, der efter de seneste 10 års arkæologiske undersøgelser også kan ses i relation til andre elementer i det lokale kulturlandskab i yngre bronzealder. Det var jeg ikke klar over, da depotfundsseminaret blev afholdt på Viborg Stiftsmuseum i marts 2010, og derfor blev dette depotfund ikke omtalt på seminaret. Det skal der nu rådes bod på, men først nogle få bemærkninger om grunden til min uvidenhed.

I disse år foregår der en omfattende digital registrering af de statsanerkendte museers genstande til „Museernes Samlinger“. ¹ Dette arbejde foregår også på Viborg Stiftsmuseum, hvor anslået over 100.000 genstande er ved at blive registreret. Bronzesværdet fra Rødning (fig. 1) blev registreret i august 2010 og kan nu ses på „Museernes Samlinger“. Det blev fundet i 1930, og dermed længe før der var noget, der hed „Fund og Fortidsminder“, og længe før der i 1970'erne blev indberetningspligt af nye fund til denne centrale database. Derfor er fundet, sådan som det er tilfældet med mange andre væsentlige og mindre væsentlige fund, aldrig blevet registreret i „Fund og Fortidsminder“. Hvor dårligt det står til med registrering af genstande/lokaliteter til „Fund og Fortidsminder“ kan et enkelt eksempel belyse:

„Derudover har jeg ... benyttet Kulturarvsstyrelsens unikke database „Fund og Fortidsminder“. „Fund og Fortidsminder“ har sin grundstamme i Nationalmuseets Sognebeskrivelse og senere fundanmeldelser fra landets lokalmuseer ... På indsamlingstidspunktet var databasen imidlertid ikke fuldt opdateret, og som det fremgår af min database „Himmerland“ har det f.eks. kun været muligt at påføre sognebeskrivelsesnummer på under en tredjedel

af det samlede antal lokaliteter. ... Dette forhold er med til at pege på nogle væsentlige problemer ved den praktiske brug af „Fund og Fortidsminder“, hvor man skal være opmærksom på, at kvantiteten og kvaliteten af datamaterialet fra område til område i Danmark kan være stærkt varierende. For undersøgelsesområdet er det således et problem, at en stor del af det jyske område endnu mangler elektronisk overførsel af disse oplysninger fra arkiverne, hvilket betyder, at visse lokaliteter kun er registreret med yderst basale oplysninger i form af UTM-koordinater, anlægstype og datering. Endvidere kan der være store udsving i kvaliteten af dataregistreringen, og derudover ligger mange museer inde med uanmeldte sager, hvilket f.eks. drejer sig om ældre fund og i særlig grad ikke-stedfæstede enkeltfund. ...“ (Frost, L. 2008: 8-9; mine understregninger).

Det er altså langt fra usædvanligt, at bronzesværdet fra Rødning ikke er blevet fundanmeldt før 2010 (FF 130812-213). ² Det er forhåbentlig mere usædvanligt, at sværdet indtil 2010 har været 'henført' til Rødning sogn i Rødning herred på Salling i stedet for Rødning sogn i Nørlyng herred. ³ Denne fejl betød også, at vi ikke var opmærksomme på fundet, da vi i 2009 foretog arkivalisk kontrol forud for planlagt byggemodning af et område umiddelbart ved siden af fundstedet!

Lad mig nu vende tilbage til depotfundet fra Rødning. Det drejer sig om et ret velbevaret grebtungesværd med smalt greb og markant, profileret kling, og det hører dermed til en sværdtype, der kan dateres til yngre bronzealder per. IV (Baudou 1960:9). Viborg Stiftsmuseum købte i 1930 sværdet for 120 kr. af gårdejer Lars Nymand, Rødning. I museets Dagbog findes følgende optegnelse:

Fig. 1. Bronzesværdet fra Rødning sogn, Nørlyng herred.

„Naar man følger Vejen fra Rødding til Batum langs sydsiden af den nu udtørrede Rødding Sø, skyder der 700 m fra Rødding en lille sidedal fra syd ned mod Søen. Dalen har stejle Sider, der er bevokset med Krat og Lyng. I bakkesiden øst for Dalen (matr. N: 1c) 150 m fra Kommunevejen var Gaardejer Lars Nymand d. 26/5 1930 beskæftiget med at tage Sand fra en nyaabnet Sandgrav. Et stykke oppe i Bakkesiden ca 4½ m over Dalbunden ca 6 m fra Toppen laa en stor Sten, der netop ragede op over Lyngen. – 1½ m syd for denne Sten ca 60 ctm inden fundoverfladen bemærkede han, at der stak et Stykke Metal ud fra Gruset. Med et rask Tag trak han det ud og stod til sin Overraskelse med et stort Bronzesværd i Haanden.

Sværdet er 77 ctm langt, c. 1 cm ad Odden mangler. I øvrigt er det særdeles velbevaret. Det har smal Grebtunge med indbuede sidekanter og 2 naglehuller? 2 andre Naglehuller findes ved Klingens øverste Kant. Langs Klingens midte løber en bred ophøjet midterribbe mellem to Linier der ved Fæstet bøjer vinkelvis udefter.

Ved Besøg paa Stedet den 27/5 saas det, at Sværdet maa have været nedlagt i Undergrundens Sand. Dets Plads var nu gennemrodet, men hverken fra Grusgravens lodrette Snitflader eller ved yderligere gravning kunne der iagttages Spor af nogen grav eller af nogen Forstyrrelse i Sandlagenes oprindelige lejring.

Den nævnte Granitsten er ca. 0,70 x 0,75 x 0,50 m. Den var væltet ned. Det saas, at den havde ligget i Fund-

overfladen, men dog har været helt ned under Lyngskjøden, der her er ca. 0,50 m tyk.

Fundet er altsaa gjort paa en Bakkeside med en Hældning af ca. 30° i en lille afsides Dal udmundende i Rødding Sø. Det stammer ikke fra nogen grav men kan være henlagt der som Votivgave eller i anden Hensigt paa lyngbakkens Top, faa Meter østligere har der været en lille Gravhøj, der forlængst er forstyrret. (Denne Høj er paa Daniel Bruuns kort mærket 79).“

Fundoplysningerne er ganske detaljerede, og det er baggrunden for, at dette fund kan stedfæstes med så stor sikkerhed, at det er muligt at se depotfundet i relation til nærliggende samtidige fund i lokalområdet, som jeg her vil kalde Batum-højningen.

Ser man først på de øvrige fundtyper, så er der ved de sidste 10 års undersøgelser fremkommet relevante bopladsspor tre steder på Batum-højningen (Mikkelsen 2010) (fig. 2).⁴

Længst mod nordøst er fundet spredt liggende hustomter og andre bopladsspor på højedraget og på skråningerne ned mod Rødding Sø på lokaliteten Rødding SV (FF 130812-173 og -201), (Kielsen 2009). Der er her lokaliseret spor efter mindst seks treskibede langhuse, men dårlige bevaringsforhold samt relativt spredtliggende søgegrøfter især i den nordlige

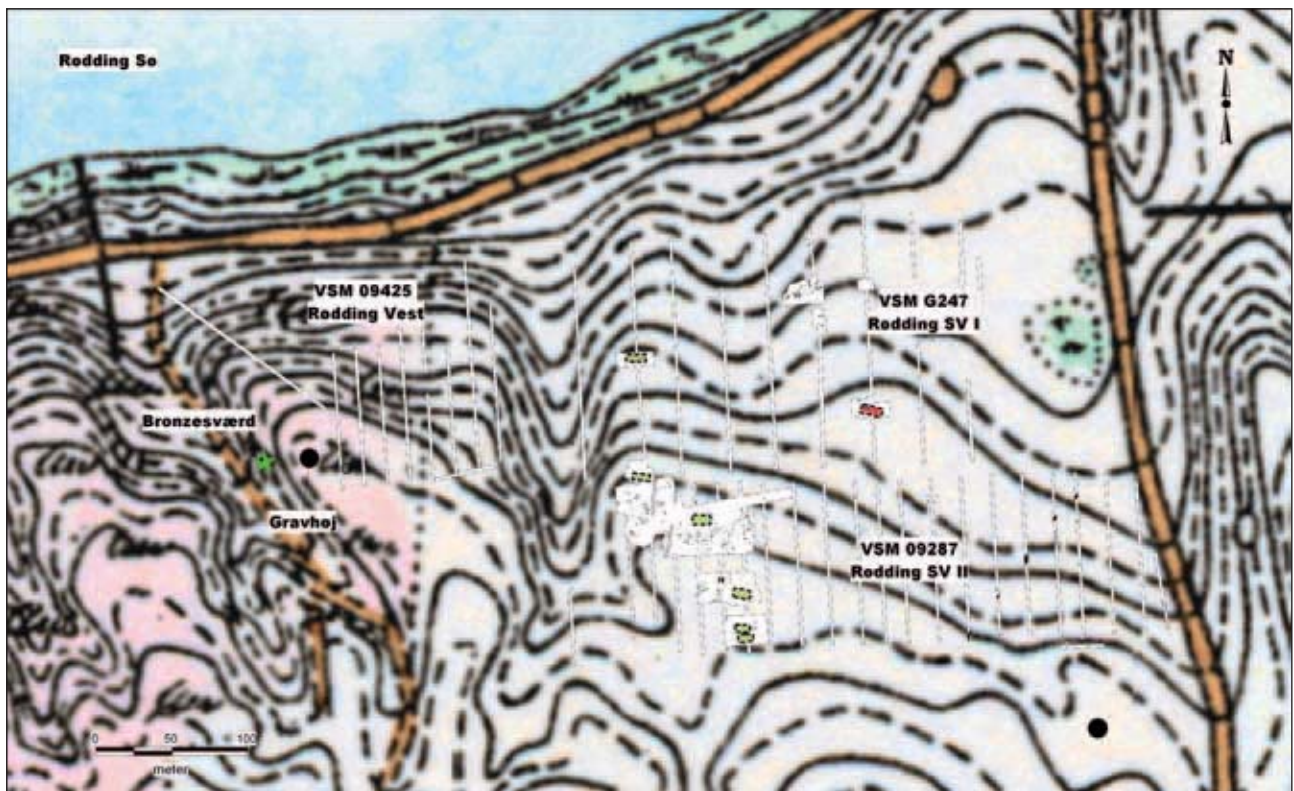

Fig. 2. Bopladser, gravfund og depotfund på Batum-højningen. ©Kort & Matrikelstyrelsen.

del betyder, at der kan have været flere langhuse i de undersøgte områder. Endvidere er det sandsynligt, at bosættelsesområdet fortsætter syd for de undersøgte områder. Hustomterne er generelt dateret til yngre bronzealder og tidlig førromersk jernalder. Fundmaterialet domineres af lerkarskår fra sen yngre bronzealder samt tidlig førromersk jernalder. Det er dermed ikke sikkert, at der ved Rødding SV er hustomter, der er samtidige med bronzesværdet.

Længere mod vest er der fundet næsten tilsvarende boplads spor med spredtliggende hustomter, råstofgruber med bopladsaffald, ild-/koge gruber m.v. på lokaliteten Duehøj Syd (FF 130812-179), (Mikkelsen 2011). En af hustomterne foreslås dateret til midten af yngre bronzealder ud fra to C14-dateringer.⁵ De resterende hustomter er usikkert daterede, mens et betydeligt skårmateriale fra flere affaldsfyldte, formodede råstofgruber er dateret til sen yngre bronzealder og tidlig førromersk jernalder. Det er således heller ikke her sikkert, at der er hustomter, der er samtidige med bronzesværdet.

Endelig er der ved en begrænset prøvegravning fundet boplads spor som bl.a. en ild-/koge grube med lerkarskår fra yngre bronzealder på lokaliteten Batum Hedevej 2 (FF 130812-205). Fundene kan her antyde placeringen af endnu et bosættelsesområde fra yngre bronzealder.

Der er også fundet brandgrave fra yngre bronzealder flere steder på Batum-højningen.

Ved den ovenfor nævnte boplads på Duehøj Syd er der fundet rester af en gravhøj med sekundære urnebegravelse både i og uden for højen (FF 130812-198 og -203). En halvcirkelformet grøft og stenlægninger ved foden af gravhøjen tolkes som rester af rituelle anlæg tilknyttet brandgrave i højen. Dette anlæg dateres til en tidlig del eller senest midten af yngre bronzealder (Mikkelsen 2011).⁶

Videre er der i højen 'Vandhøje 62' (FF 130812-62) fundet mindst 20 gravurner, hvoraf nogle er bevaret og sammen med bronzegenstande findes på Viborg Stiftsmuseum. Fra denne højgravplads er der urnegrave fra både per. IV og per. V og sandsynligvis også fra per. VI. 'Vandhøje 62' er den østligste høj i højgruppen Vandhøje på Batum-højningens højeste sted.⁷

Endelig er der på den vestlige del af Batum-højningen fundet urner i en høj ved Overgaard. Det synes rimeligt at antage, at også disse brandgrave er fra yngre bronzealder.

De hidtidige bopladsfund og gravfund fra Batum-højningen skiller sig ikke ud fra de fleste andre samtidige fund i Viborg Stiftsmuseums ansvarsområde. Der er i dette materiale ingen huse, andre bopladsfund eller grave, der antyder forekomsten af relativt rige bosæt-

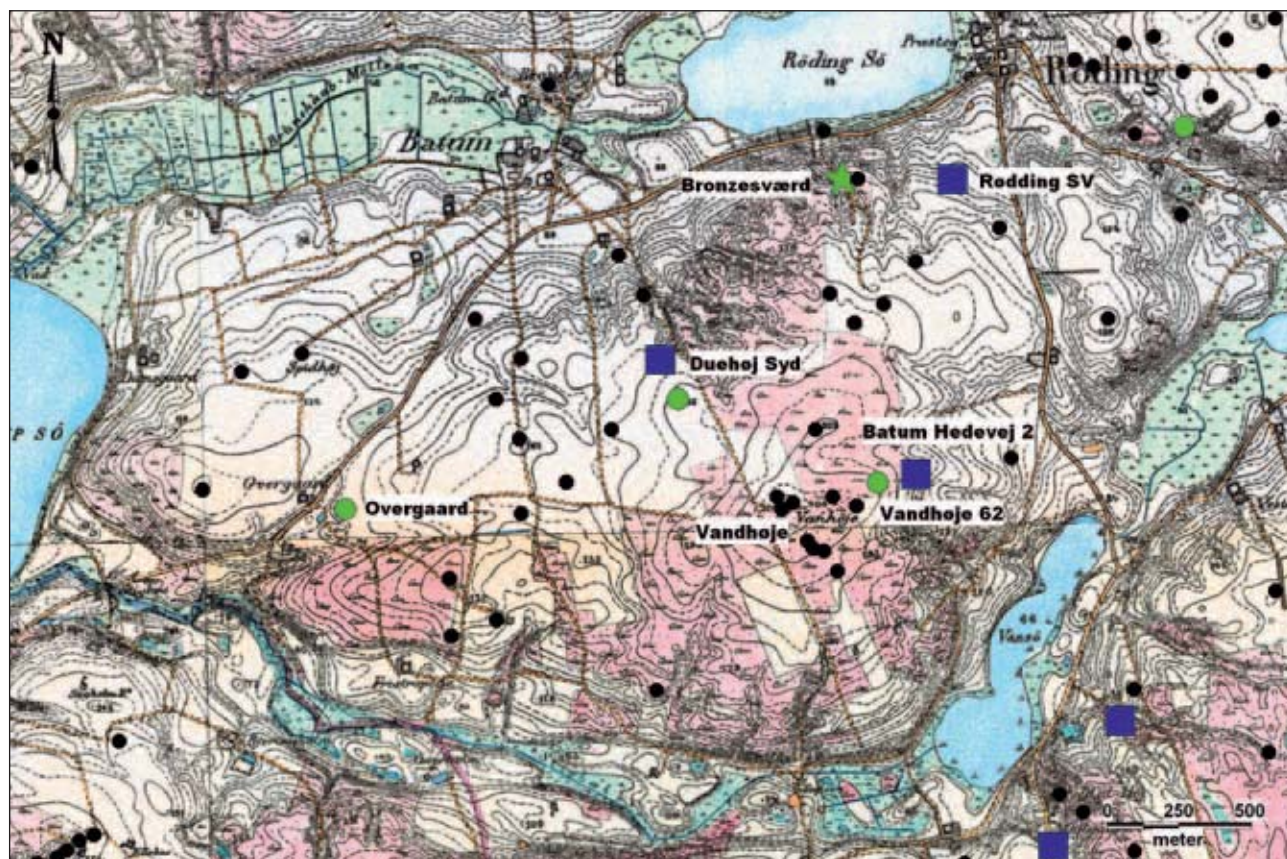

Fig. 3. Topografisk beliggenhed af Rødding-sværdets fundsted i relation til gravhøj og område prøvegravet i 2009. ©Kort & Matrikelstyrelsen.

telser eller gravlæggelser. Bronzesværdet fra Rødning kan dermed ikke for indenværende knyttes til et lokalområde med en eller flere højstatusfamilier.

Vender vi os nu igen mod bronzesværdet, så blev der i 2009 foretaget en prøvegravning på højningen lige ovenfor fundstedet for sværdet (fig. 3). Der blev ikke fundet spor efter fortidsminder og heller ikke rester af en gravhøj (FF 130812-79), der på Fund og Fortidsminder er afsat i det prøvegravede område, men som ud fra de topografisk forhold meget vel kan have været placeret lige uden for området. Det vigtige i denne sammenhæng er, at den resultatløse prøvegravning gør det rimeligt sikkert, at der i hvert fald ikke har været bebyggelse endsigse samlingsplads tæt ved fundstedet.

Placeringen på en skråning ved en mulig synlig sten og desuden tæt ved en gravhøj kan være en indikation på, at der var tale om en 'værdifuld' genstand, som man kunne og gerne ville hente tilbage. Hvis toppen af stenen i yngre bronzealder har været synlig, og den dermed rimelig let har kunnet identificeres, kan nedlæggelsesstedet have haft en 'dobbelt identifikation' (sten/høj) i bevidstheden hos den/de, der nedlagde sværdet. Det kunne have været udtrykt: 'Ved stenen på skråningen lige nedenfor højen', og højen kan lokalt meget vel have haft et navn. Måske har muligheden for at identificere placeringen været tredobbelt, hvis 'højningen' med højen også har haft et lokalt navn, sådan som Krummedige tidligere var navnet på fundstedet for Fårdalfundet. Det er derfor oplagt, at hvis sværdet i sin tid blev nedlagt af en lokalkendt, ville nedlægningsstedet let kunne huskes og dermed let kunne genfindes, både af den/de der nedlagde sværdet, og af andre der kunne få fortalt, at man kunne finde/hente sværdet ved at gå ud på 'Egediget', hen til 'Ørnehøj' og herfra ned ad skråningen til 'Hvidestenen' for nu at eksemplificere det med opfundne stedsbetegnelser. Det forhold, at sværdet har været henlagt et sted, der måske let kunne genfindes, gør et sådant scenarie tillokkende. Men det, at nedlægningsstedet kan have været let at genfinde, gør også andre scenarier mulige. Et af disse scenarier kunne være, at det var en fremmed, der af sikkerhedsmæssige hensyn midlertidigt havde placeret sværdet på et sted, der selv for en fremmed ville være let at genfinde, og som samtidig var godt skjult for uvedkomne øjne ved nedlæggelsen. Det kunne være tilfældet med en person, der ville afhænde sværdet, eventuelt en bronzestøber, hvis ellers bronzestøbere drog rundt med deres (nye?) 'produkter'. Eller det kunne være en anden person, der måske midlertidigt så sig nødsaget til at skille sig af med sværdet af en eller anden grund.

Jeg vil ikke udelukke, men har lidt mere svært ved at

forestille mig, at Rødning-sværdet skulle være nedlagt som offer. Hvorfor vælge en skråning som offersted, når der formodentlig var andre, plane arealer i bl.a. vådområder og moser til rådighed? Skulle en skråning inde i en mindre dal have fungeret som (helligt) offersted, kunne det ud fra datidens soldyrkelse måske forventes, at en sådan skråning skulle have været sydvendt mod solens højeste placering eller østsydøstvendt mod solopgangen. Fundstedet er placeret på en vestsydvest-vendt skråning og dermed muligvis mod solnedgangen, hvis soldyrkelsen da ellers skal tillægges betydning i denne sammenhæng.

Hvis der havde været tale om en 'farlig' genstand (Randsborg i dette bind), som man permanent skulle skille sig af med, kunne man også have fundet bedre steder, f. eks. vådområder. Der havde nok ikke været grund til at placere genstanden et sted, som man let kunne finde tilbage til.

Når det kommer til årsager til nedlæggelser af depotfund, er det med det potentielt store antal årsager svært både at opstille sandsynlige tolkninger for specifikke fund og for grupper af fund. Bronzesværd har en tendens til at være nedlagt i vandløb (Frost 2008:165) eller moser, som det er tilfældet med et samtidigt sværd (FF 130809-44) fundet i en mose ved Løvel Bro kun ca. 10 km nord fra Rødning Sø. Disse sværd er det oplagt at se nedlagt i rituelle sammenhænge. Rødning-sværdet adskiller sig fra det normale ved at være fundet på tør bund. På baggrund af de specifikke oplysninger om fundstedet og af arkæologiske undersøgelser, der dels er foretaget tæt ved fundstedet dels i lokalområdet nær fundstedet, er Rødning-sværdet et af de depotfund, hvor andre tolkningsmuligheder kan være et rimeligt alternativ til de rituelt orienterede. Jeg hælder til, at der her er tale om et sværd, der blev nedlagt i den hensigt at hente det igen, men at det af en eller anden grund ikke skete.

Noter

1. Rigsrevisionen udtalte i 2007 kritik af de begrænsede indberetninger af genstande til Museernes Samlinger. Det medførte et krav fra Kulturarvsstyrelsen til statslige og statsanerkendte museer om at opstille en handlingsplan for at afvikle 'efterslæbet' af indberetninger til Museernes Samlinger. Set fra et fagligt synspunkt ville det have været langt mere relevant at få alle sognestedfæstede fund og lokaliteter indberettet til Fund og Fortidsminder. Det ville både have givet bedre muligheder for forskning og for arkivalisk kontrol til gavn for både bevaring, planlægning og rådgivning af bygherre. Nu bruges der meget store ressourcer til indberetning af arkæologiske genstande til Museernes Samlinger, der ikke er designet til og derfor på mange måder ikke er egnet til registrering af arkæologiske genstande.

2. Bronzesværdet er anmeldt til Fund og Fortidsminder i 2010, jf. FF 131007-213.
3. Denne fejl går igen hos Baudou 1960, hvor fundet (Baudou 1960:153 nr. 10) er henført til Rødding sogn i Rødding herred, og det er vel årsagen til, at fundet ikke er medtaget hos Frost 2008.
4. Det kan bemærkes, at der de seneste 15 år er foretaget prøvegravninger fem steder på Batum-højningen. Alle steder fandtes fortidsminder og tre ud af de fem steder fandtes bopladsspor fra yngre bronzealder. Det kan antyde noget om hyppighed og udbredelse af bosættelsesområder fra yngre bronzealder på Batum-højningen.
5. De to prøver fra Duehøj Syd hus VI er dateret af AMS ¹⁴C Dateringscenter ved Aarhus Universitet og har nr. AAR 14520 og AAR 14521.
6. Tre af urnerne er endnu ikke undersøgt, og det vides derfor ikke om de rummer bronzegenstande eller andet der muliggør en nærmere datering.
7. Højgruppen hedder i dag Vanhøje, men på Original1 kort er en af højene benævnt Vandhøj, og derfor er dette oprindelige navn brugt her. Lidt spekulativt kunne navnet Vandhøj måske antyde, at der er kommet vand ud af højen ved en gravning i højen, og derfra er der ikke langt til tanken om en høj med en egekiste. Det er der dog ingen oplysninger om.

Summary

A bronze sword from Rødding (fig. 1) near Viborg has as many other finds (Frost, 2008:8-9) not been registered in the central Danish database „Fund og Fortidsminder“. Furthermore it has in many years wrongly been placed in another part of Jutland and thus not

been taken into consideration when Viborg Stiftsmuseum conducted excavations nearby the place where the sword was found. There is quite detailed information on the place it was found, which was on a dry ground on a rather steep slope at the side of a large stone in a narrow glacial valley just beneath the place of a barrow. The test excavation nearby showed no sign of prehistoric activities (fig. 3). Other recent excavations have revealed more sites with settlements from the Late Bronze Age and also a number of burials finds from that time have been found in the local area (fig. 2). It is suggested that the sword from Rødding contrary to offerings of similar swords in wet areas might be a 'hidden' object which was never recovered by the owner.

Litteraturliste

- Baudou, E. 1960: *Die regionale und chronologische Einteilung der jüngeren Bronzezeit im Nordischen Kreis*. Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm.
- Frost, L. 2008: *Depotfundene i Himmerlands yngre bronzealder i et landskabsarkæologisk perspektiv*. Ph.d. afhandling fra Aarhus Universitet, april 2008.
- Kieldsen, M. 2009: *Rødding SV – bebyggelse fra bronzealder og ældre førromersk jernalder*. Bygherrerapport nr. 24. Viborg Stiftsmuseum 2009.
- Mikkelsen, M. 2011: *Duehøj Syd*. Bygherrerapport nr. 51. Viborg Stiftsmuseum 2011.

